

УДК [373.5.091.3.016:94]:327

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2025.26.4998>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ “КОЛО ІДЕЙ” ТА “КОЛА ВЕННА” НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ВЕСТФАЛЬСЬКОЇ, ВІДЕНСЬКОЇ, ВЕРСАЛЬСЬКО-ВАШИНГТОНСЬКОЇ ТА ЯЛТИНСЬКО-ПОТСДАМСЬКОЇ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ

Зоя БАРАН

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра світової історії модерного часу
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: zoja_baran@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9685-3953

Назар ВАСЬКІВ

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра світової історії модерного часу
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: nazarvask@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8140-0166

Богдана СИПКО

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра світової історії модерного часу
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: bogdanasytko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3136-9340

Проаналізовано основні етапи розвитку міжнародних систем, що сформувалися упродовж XVII–XX ст.: Вестфальської (1648), Віденської (1815), Версальсько-Вашингтонської (1919–1922) та Ялтинсько-Потсдамської (1945). Охарактеризовано їх спільні та відмінні риси; визначено наслідки для розвитку міжнародних відносин та елементи, що знайшли відображення у сучасному світопорядку. Порівняльний аналіз чотирьох міжнародних систем представлено на допомогу вчителям історії в 11 класі з використанням у поєднанні двох інтерактивних методів навчання: “коло ідей” та “кіл Венна”.

Ключові слова: методика викладання, інтерактивне навчання, “коло ідей”, “кола Венна”, Вестфальська, Віденська, Версальсько-Вашингтонська, Ялтинсько-Потсдамська міжнародні системи.

Світ на початку XXI ст. опинився перед новими викликами через зрушення у балансі сил, який забезпечувала наявна міжнародна система. Повномасштабна війна Росії проти України не регіональний, а глобальний конфлікт, і вона вкотре довела, що відповідати на виклики нинішнього світу можна виключно колективними зусиллями. Основи міжнародного світопорядку формувалися тривалий час та пережили кілька етапів розвитку. Для розуміння сучасних міжнародних викликів необхідно допомогти учням 11 класу охарактеризувати складові компоненти сформованих упродовж XVII–XX ст. чотирьох міжнародних систем: Вестфальської (1648), Віденської (1815), Версальсько-Вашингтонської (1919–1922) та Ялтинсько-Потсдамської (1945). Вони становлять ключові етапи в розвитку міжнародних відносин та мають як спільні риси, так і суттєві відмінності, характерні особливості, що відображають історичний контекст свого часу. Україна сьогодні є одним з провідних суб’єктів міжнародної політики, знаходячись на перехресті різновекторних геополітичних інтересів: країни Заходу – Росія. Важливим суб’єктом геополітики є на сучасному етапі також Китай, який в умовах російсько-української війни очікує на переможця: колективний Захід чи Росія. Порівняльна характеристика міжнародних систем минулого сприятиме розумінню особливостей формування сучасного міжнародного порядку, окреслити перспективи середніх і малих держав.

Програмою середньої школи з історії, затвердженої МОН України у 2022 р., передбачено вивчення даних міжнародних систем¹. Тому *метою* статті є, враховуючи найновіші здобутки вітчизняної та

¹ *Історія України. Всесвітня історія 6–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Затверджено та надано гриф “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. №698.* (Київ, 2022), 33, 46, 63, 66–67, отримано доступ 11 квітня 2025, <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf>

зарубіжної історіографії, представити порівняльний аналіз чотирьох міжнародних систем, що формувалися упродовж XVII–XX ст., використовуючи в поєднанні два інтерактивні методи: “коло ідей” та “кола Венна”.

У контексті інтерактивного навчання, на думку методистки Олени Пометун, знання набувають іншої форми: “З одного боку, вони є певною інформацією про навколишній світ, особливістю якої є те, що учень одержує її не у вигляді вже готової системи від педагога, а в процесі власної активності. З іншого боку, у процесі взаємодії на занятті з іншими учнями і вчителем учень опановує систему випробуваних (апробованих) способів діяльності стосовно себе, соціуму, світу взагалі, засвоює різні механізми пошук у знань в індивідуальній і колективній діяльності”². У процесі застосування такої методики формуються навички толерантного спілкування, розвиваються комунікативні уміння, основи критичного мислення, порівняльного аналізу, систематизації інформації, синтезу та презентації. Розгляд запропонованої проблеми дозволить актуалізувати опорні знання учнів 11 класу про попередні історичні епохи.

Метод “кола ідей” є ефективною методикою, спрямованою на активізацію групової роботи, заохочення висловлювання думок та створення рівних можливостей для участі. В її основі лежать ідеї гуманістичної педагогіки (Франсуа Рабле, 1494–1553, Еразм Роттердамський, 1466–1536): в центрі навчання – учні, їх активна участь та самовираження. Один із засновників гуманістичної психології Карл Роджерс (1902–1987) у своїй праці “Свобода навчання” (1969), наголошуючи на тезі про особистісно орієнтоване навчання, стверджував, що людина не може навчити іншу безпосередньо; вона може лише сприяти її навчанню. “Я розглядаю сприяння навчанню як мету освіти, як спосіб, у який ми можемо розвивати людину, що навчається, як спосіб, у який ми можемо навчитися жити як особистості в процесі навчання”, – підкреслював К. Роджерс³. Він був переконаний, що те, що робить учень, важливіше за діяльність учителя. Водночас і викладач сам повинен бути відкритим для навчання від його учнів і працювати над тим, щоб залучити їх до вивчення предмету⁴. Тобто, на думку К. Роджерса, вчитель має прийняти роль наставника, який направляє, а не експерта, який розповідає, що сприятиме невимушеному навчанню⁵. Партисипативне навчання він вважав набагато ефективнішим від пасивного⁶. Вчений визначив дві, на його думку, найголовніші і водночас найзагальніші якості, які мають бути притаманні навчанню: свобода і відповідальність. “Свобода часу і свобода думки, що дозволяє учням/студентам розслабитися і бути “поглинутими” стимулюючим середовищем; бути залученими, бути здатними давати, так само як і брати. Відповідальність повинна відчуватися і прийматися учнем/студентом – відповідальність перед самим собою і своєю галуззю; вчитися, бути залученим, ставити під сумнів те, що він робить і думає, а також те, що роблять і думають інші”, – наголошував К. Роджерс⁷.

Методика “кіл Венна” загалом є корисною для порівняння та контрастування понять, ідей або явищ у соціогуманітарних дисциплінах. Вона базується на ідеї англійського логіка та математика Джона Венна (1834–1923), який у праці “Символічна логіка” (*Symbolic Logic*, 1881) запропонував використовувати діаграми, що складаються з кіл, для ілюстрації логічних зв’язків між множинами. Діаграми Венна, окрім зовнішніх, зазвичай містять кола, які перетинаються⁸. Зовнішні кола – для виявлених відмінностей, перетин (спільний простір) представляє елементи множини (спільне). Тобто цей метод ми можемо використати, щоб навчити учнів систематизувати великий обсяг матеріалу, розвивати вміння аналізувати та порівнювати різні об’єкти та явища.

Для реалізації методу “кола ідей” учні формують чотири групи, кожна з яких отримує завдання: проаналізувати одну з міжнародних систем: Вестфальську, Віденську, Версальсько-Вашингтонську або Ялтинсько-Потсдамську. Після обговорення кожна група презентує свої ідеї перед класом. У підсумку учні повинні дати відповіді на наступні питання:

² Олена Пометун, *Енциклопедія інтерактивного навчання*. (Київ, 2007), 7–8.

³ Carl R. Rogers, *Freedom to learn; a view of what education might become*. (Columbus, Ohio, C. E. Merrill Pub. Co, 1969), 105.

⁴ Ibidem, 5, 18.

⁵ Ibidem, 134.

⁶ Ibidem, 162.

⁷ Ibidem, 172.

⁸ John Venn, “I. On the Diagrammatic and Mechanical Representation of Propositions and Reasonings”. *The London, Edinburgh, and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science*. Vol. 10(59). Ser.5. (July 1880):1–18, отримано доступ 10 квітня 2025, <https://www.biodiversitylibrary.org/item/122157#page/8/mode/1up> (PDF)

1) Які особливості кожної з систем?

Вестфальська система⁹:

– сформувала систему балансу сил в Європі: тобто одна чи інша держава (група держав) дипломатичними та іншими методами заважала суперникові (суперникам) наростити військову потугу та претендувати на загальне домінування; коаліції стали одним із засобів підтримки політичної рівноваги;

– встановила ієрархію держав: сильні позиції утвердили передусім Франція, Англія, Швеція, Австрія та Річ Посполита;

– заклала основи сучасного міжнародного права, зокрема сформувала принцип державного суверенітету, за яким кожна держава має повновладдя на власній території; цей принцип став наріжним каменем системи, визнаючи рівність держав і їхнє право на незалежність у внутрішніх і зовнішніх справах;

– заклала основи для формування національних держав в Європі;

– сприяла секуляризації міжнародних відносин, відокремивши політику від релігії. Конфлікти між окремими державами після 1648 р. ґрунтувалися передовсім на політичних і торговельно-економічних протиріччях.

Віденська система¹⁰:

– створила систему колективної безпеки, де великі європейські держави (Велика Британія, Франція, Пруссія, Австрія (Австро-Угорщина), Росія) спільно вирішували міжнародні проблеми (європоцентризм); інші регіони світу були периферійними або об'єктами колоніальної експансії.

– акцентувала увагу на принципах легітимізму (відновлено монархічні режими, повалені Наполеоном) та європейської рівноваги;

– творінням Віденського конгресу став Священний союз, покликаний підтримувати легітимний лад у Європі, а формування двох нових великих держав – Італійського королівства та Німецької імперії – повністю заперечили принцип легітимізму;

– систематизація та уніфікація дипломатичних рангів (“Віденський регламент”).

Версальсько-Вашингтонська система¹¹:

– створена на Паризькій (1919–1920) та Вашингтонській (1921–1922) мирних конференціях: внаслідок розпаду чотирьох імперій (Австро-Угорської, Німецької, Російської та Османської) була сформована нова геополітична карта світу;

– великі держави – Росія, Велика Британія, Франція та Німеччина – втратили попередній статус, натомість почали зростати міжнародні позиції США;

– заснувала першу універсальну міжнародну організацію з метою підтримання миру – Лігу Націй;

– новим елементом європейського порядку стало доповнення системи великих держав плюралізмом середніх та малих.

Ялтинсько-Потсдамська система¹²:

– завершився період традиційної рівноваги європейських держав: Велика Британія і Франція були ослаблені, Німеччина та Італія зазнали поразки. Відбулася зміна багатополлярної організації структури міжнародних відносин на біполярну. Основною рисою системи стало протистояння двох наддержав США та СРСР, що призвело до поділу світу на два блоки з різними політичними та економічними системами;

– наявність ядерної зброї в обох наддержав призвела до гонки озброєнь. “Холодна війна” була не лише боротьбою за вплив, але й конфліктом ідеологій – капіталізму та комунізму;

⁹ *Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.)*. Навчальний посібник за ред. З. Баран. (Київ: Знання, 2015), 181–183, 245–248.

¹⁰ *Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (XIX – початок XX ст.)*. Навчальний посібник за ред. Б. Сипко. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020), 238–252.

¹¹ *Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (XIX – початок XX ст.)*, 425–426; *Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. 1918–1945 рр.* Навчальний посібник за ред. М. Швагуляка. (Львів: Афіша, 2005), 48–55.

¹² *Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 – початок XXI ст.)*. Навчальний посібник за ред. М. Швагуляка. Львів: Тріада плюс, 2011), 21.

- Європа виявилася розділеною на Західний та Східний блоки, що стало причиною політичної та економічної ізоляції Східної Європи;
- заснування ООН стало спробою створити механізм для запобігання новим світовим війнам;
- розпад колоніальних імперій та поява нових незалежних держав стали важливим наслідком війни та змін у міжнародному порядку.

2) Які наслідки мали ці системи для розвитку міжнародних відносин?

Вестфальська система:

- **Формування сучасної системи держав:** закріпила принцип державного суверенітету, що став основою сучасного міжнародного права; сприяла формуванню національних держав як основних акторів на міжнародній арені.
- **Секуляризація міжнародних відносин:** відокремлення політики від релігії, що зменшило вплив релігійних конфліктів на міжнародні відносини.
- **Баланс сил:** започаткувала концепцію балансу сил, яка досі впливає на стратегічне мислення держав.

Віденська система:

- **“Концерт Європи”:** створила систему колективної безпеки, започаткувала практику багатосторонньої дипломатії; вперше всі європейські держави були охоплені системою міжнародних договорів.
- **Принцип легітимізму:** відновила монархічні режими, що сприяло тимчасовій стабільності, але також стримувало розвиток демократії.
- **Європоцентризм:** закріпила домінування європейських держав у світовій політиці;
- **Закони та звичаї війни:** сформульовані та прийняті нормативні акти про мирне вирішення міжнародних суперечностей (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених на полі бою 1864 р., Брюссельська декларація про закони і звичаї війни 1874 р.).

Версальсько-Вашингтонська система:

- **Нова геополітична карта:** розпад імперій і формування нових держав, що призвело до національних конфліктів.
- **Ліга Націй:** перша спроба створення універсальної міжнародної організації для підтримання миру.

Ялтинсько-Потсдамська система¹³:

- **Постала нова біполярна система:** повоєнний світ перестав бути переважно євроцентристським, міжнародна система перетворилася в глобальну, загальносвітову;
- Внаслідок хвилі міграційних процесів (біженці, депортації, примусові переселення) окреслилася нова етнічна мапа Центральної та Східної Європи;
- **ООН:** створення нової міжнародної організації;
- **Інтеграційні процеси:** активізація дипломатичних зусиль з метою об'єднання країн Західної Європи: на порядок денний поставлено питання формування західноєвропейської системи безпеки;
- **Ядерне стримування:** розвиток ядерної зброї, що вплинув на стратегічне мислення та міжнародну безпеку.

3) Які елементи цих систем можна побачити в сучасному світі?

Вестфальська система:

- Принцип державного суверенітету залишається ключовим елементом міжнародного права, хоча глобалізація, міжнародні організації певною мірою обмежують абсолютний суверенітет.
- Ідея балансу сил зберігає свою актуальність, хоча форми змінилися: це не лише військова, але й економічна, технологічна та інформаційна потуга.

¹³ Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 – початок XXI ст.), 11–513, 19–521, 29.

Віденська система:

- Ідея “концерту держав” у певному сенсі відроджується у форматі міжнародних організацій, таких як ООН, G7 та G20, де великі держави намагаються координувати свої дії для вирішення глобальних проблем.
- Принцип багатосторонньої дипломатії залишається важливим інструментом для врегулювання міжнародних конфліктів.
- Основні положення щодо “дипломатичних агентів” увійшли в дипломатичну практику як загальновизнані норми міжнародного права.

Версальсько-Вашингтонська система:

- Ідея міжнародних організацій для підтримання миру, започаткована Лігою Націй, продовжена в діяльності ООН.
- Питання територіальних суперечок, спадщина Першої та Другої світових воєн, досі впливають на міжнародні відносини.

Ялтинсько-Потсдамська система:

- Хоча біполярний світ “холодної війни” зник, деякі елементи цієї системи, такі як роль ядерної зброї як фактора стримування, залишаються актуальними.
- Структура Ради Безпеки ООН, де п’ять постійних членів мають право вето, є прямим наслідком Ялтинсько-Потсдамських домовленостей.

Також важливо наголосити на появі *нових тенденцій у сучасному міжнародному порядку*: глобалізація; зростання ролі недержавних структур (міжнародні організації, транснаціональні корпорації, громадські організації); поширення інформаційних технологій.

Для реалізації методу “кіл Вєнна” варто запропонувати заповнити учням дві діаграми, згрупувавши міжнародні системи в два блоки: Вєстфальська та Віденська системи; Версальсько-Вашингтонська та Ялтинсько-Потсдамська. У кола необхідно вписати особливості кожної з систем та в площині перетину кіл визначити їхні спільні риси. Ускладнити завдання можна, запропонувавши заповнити одну діаграму.

Спільні риси:

- Усі договори, що лягли в основу міжнародних систем, підписані після великих конфліктів: Тридцятилітньої війни (1618–1648, Вєстфальська), Наполеонівських війн (1792–1815, Віденська) та Першої світової війни (1914–1918, Версальсько-Вашингтонська), Другої світової війни (1939–1945, Ялтинсько-Потсдамська).
- У формуванні кожної системи ключову роль відігравали великі держави того часу.
- Кожна система мала на меті шляхом підписання міжнародних договорів встановити новий міжнародний світопорядок, який би запобіг повторенню подібних конфліктів у майбутньому.

Вєстфальська та Віденська системи:

- європоцентризм;
- баланс сил;
- ключова роль великих держав того часу, інтереси яких були головними рушійними силами міжнародних відносин.

Версальсько-Вашингтонська та Ялтинсько-Потсдамська системи:

- ключова роль великих держав;
- створення міжнародних організацій з метою підтримання миру: Ліги Націй та ООН;
- обидві системи включали перерозподіл територій і сфер впливу між великими державами.

Завершити розгляд проблеми можна питаннями: Які були успіхи та невдачі кожної системи? Які уроки можна винести з історії цих систем?

Запропонована методика для, з одного боку, узагальнення попереднього історичного матеріалу, а з іншого, вивчення нового, сприятиме самостійному дослідженню учнями проблеми, їх активній взаємодії, розвитку критичного мислення, комунікативних навичок. Вчитель при цьому виступає в ролі фасилітатора, який спрямовує процес, але не нав’язує готові відповіді. Методика сприяє формуванню самостійності та відповідальності за власне навчання.

APPLICATION OF THE “CIRCLE OF IDEAS” AND “VENN DIAGRAM” METHODS IN A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE WESTPHALIAN, VIENNESE, VERSAILLES- WASHINGTON, AND YALTA-POTSDAM INTERNATIONAL SYSTEMS

Zoya BARAN

Ivan Franko National University of Lviv
Department of World Modern History
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: zoja_baran@ukr.net
ORSID ID: 0000-0001-9685-3953

Nazar VASKIV

Ivan Franko National University of Lviv
Department of World Modern History
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: nazarvask@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8140-0166

Bogdana SYPKO

Ivan Franko National University of Lviv
Department of World Modern History
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: bogdanasytko@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3136-9340

At the beginning of the twenty-first century, the world faced new challenges due to shifts in the balance of power within the existing international system. The purpose of this article is to present a comparative analysis of four international systems that emerged between the seventeenth and twentieth centuries (Westphalian, 1648; Vienna, 1815; Versailles-Washington, 1919–1922; and Yalta–Potsdam, 1945), using two interactive methods in combination: “Circle of Ideas” and “Venn Diagram”. The study of this problem will enable updating of basic knowledge among 11th-grade students about previous historical epochs.

The main thesis emphasizes the effectiveness of interactive methods in history teaching. Through the use of this methodology, tolerant communication skills are formed, communication abilities are developed, and the foundations of critical thinking, comparative analysis, information systematization, synthesis, and presentation are established.

As a result, by identifying the characteristics of each international system, their impact on the development of international relations, and the elements that can be seen in the modern world, students will be able to identify the successes and failures of each system, as well as determine what lessons can be learned from the history of these systems. The teacher acts as a facilitator, guiding the process without imposing ready-made answers.

Keywords: teaching methods, interactive learning, “Circle of Ideas”, “Venn Diagram”, Westphalian, Vienna, Versailles-Washington, Yalta-Potsdam international systems.

REFERENCES

- Istoriia krain Zakhidnoi Evropy ta Pivnichnoi Ameryky Novoho chasu (k. XV – pochatok XIX st.)*. Navchalnyi posibnyk za red. Z. Baran. Kyiv: Znannia, 2015. (in Ukrainian)
- Istoriia krain Zakhidnoi Evropy ta Pivnichnoi Ameryky Novoho chasu (XIX – pochatok XX st.)*. Navchalnyi posibnyk za red. B. Sytko. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2020. (in Ukrainian)
- Istoriia Ukrainy. Vsesvitnia istoriia 6–11 klasy*. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity Zatverdzheno ta nadano hryf “Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy”. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 03 serpnia 2022 r. 1698. Kyiv, 2022, accessed April 11, 2025, https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna_programa.2022.WH.HU.6-11.pdf (in Ukrainian)
- Novitnia istoriia krain Zakhidnoi Evropy ta Pivnichnoi Ameryky. 1918–1945 rr.* Navchalnyi posibnyk za red. M. Shvahuliaka. Lviv: Afisha, 2005. (in Ukrainian)
- Novitnia istoriia krain Zakhidnoi Evropy ta Pivnichnoi Ameryky (1945 – pochatok XXI st.)*. Navchalnyi posibnyk za red. M. Shvahuliaka. Lviv: Triada pluspñ, 2011. (in Ukrainian)
- Pometun, Olena. *Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia*. Kyiv, 2007. (in Ukrainian)
- Rogers, R. Carl. *Freedom to learn; a view of what education might become*. Columbus, Ohio, C. E. Merrill Pub. Co, 1969. (in English)
- Venn, John. “I. On the Diagrammatic and Mechanical Representation of Propositions and Reasonings”. *The London, Edinburgh, and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science*. Vol. 10(59). Ser.5. (July 1880):1–18, accessed April 10, 2025, <https://www.biodiversitylibrary.org/item/122157#page/8/mode/1up> (PDF) (in English)

